

REPERCUSSIÓ RIPOLLESA DELS FETS DEL PALAU DE LA MÚSICA (1960). LES PINTADES DE SETCASES

JOSEP CLARA I RESPLANDIS

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA I HISTÒRIA DE L'ART
UNIVERSITAT DE GIRONA

Resum

La campanya «Pujol-Catalunya», endegada per l'activista Xavier Polo després que Jordi Pujol fos empresonat i condemnat pels Fets del Palau de la Música, va arribar a diversos indrets de Catalunya i, concretament, a Setcases, al camí del refugi d'Ulldeter, el juliol de 1961. Les pintades a les pedres dels Pirineus encara eren visibles l'estiu de 1964, malgrat que la Policia les hagués descobertes i qualificat d'activitat separatista el setembre de 1961.

Paraules clau: catalanisme, Jordi Pujol, Xavier Polo, Ulldeter.

Abstract: *Impact in El Ripollès of the Fets del Palau de la Música (Events of the Palace of Music) (1960). The paintings of Setcases*

The campaign «Pujol-Catalunya» was started by the activist Xavier Polo after Jordi Pujol was imprisoned and sentenced due to the Fets del Palau de la Música. It reached several places in Catalonia and, specifically, Setcases, on the way to the refugee of Ulldeter, in July 1961. The paintings on the stones of the Pyrenees were still visible in the summer of 1964, even though the police had discovered them and qualified them as a separatist activity in September 1961.

Key words: Catalanism, Jordi Pujol, Xavier Polo, Ulldeter.

Malgrat la dura repressió de postguerra, la consciència nacional catalana va mantenir-se viva i, durant el decenni de 1960, emergí amb força, alhora que el país va recuperar-se per la via del desenvolupament econòmic. Aleshores també es confirmà que el sentiment d'identitat diferenciada era compartit per amplis sectors de la societat catalana. Foren els anys de la Nova Cançó, de la fundació d'Òmnium Cultural i d'Edicions 62, de tot un seguit de reivindicacions per aconseguir espais de llibertat i la normalització cultural del país, de la reactivació del moviment obrer i dels estudiants, del canvi eclesialístic derivat del concili Vaticà II.

Ho afirma Joan B. Culla:

Entre els fenòmens sociopolítics més remarcables a la Catalunya del tombant de 1960 hi ha progressiva emergència d'un nou nacionalisme de formulacions moderades i forta impregnació catòlica, desvinculat del catalanisme esquerrà hegemònic fins al 1936 i nodrit per elements de la petita i la mitjana burgesia, capes socials que ara comencen a refer-se dels estralls de la postguerra; un nou nacionalisme que reflecteix la incorporació a la consciència nacional activa de la primera generació no marcada per la Guerra Civil i, en conseqüència, aspira a superar el sentiment de desfeta nacional que s'abaté sobre Catalunya el 1939.¹

Després de la campanya contra Galinsoga, director de *La Vanguardia Española*, que havia insultat els catalans en 1959 i que acabà substituït per indicació del mateix general Franco, aquest es traslladà a Barcelona i hi romangué del 30 d'abril al 24 de maig de 1960 per tal d'afalagar Catalunya. Un dels actes que s'organitzaren durant aquella visita donà peu, però, a un aldarull que subratllà l'emergència del catalanisme moderat de què parlen les ratlles anteriors.

El dia 19 de maig de 1960 es van enregistrar a Barcelona els anomenats Fets del Palau de la Música Catalana. En presència de ministres franquistes, una part del públic que assistí al concert de l'Orfeó Català va corejar el prohibit «Cant de la Senyera». Entre els elements catalanistes que van participar en aquell acte d'afirmació nacional i de protesta va haver-hi Jordi Pujol, que tot seguit fou empresonat i condemnat per un tribunal militar a set anys de privació de llibertat.² El pres, element jove i benestant, vinculat al catolicisme, però, va poder sortir en llibertat condicional el novembre de 1962 i, tot seguit, va haver de viure, uns mesos, desterrat, a Girona.³

Per a Jaume Lorés, a partir dels Fets del Palau i la repressió soferta, Pujol esdevingué un fenomen iconogràfic:

Jordi Pujol, de sobte, passà de ser un destacat, entre bastants d'altres, militant catòlic amb indubtables vinculacions demòcrates i catalanistes, a constituir-se en la mateixa imatge, col·lectivament reconeguda, del corrent nacionalista «ben entès» del catolicisme català. ¿Qui bastí aquest símbol? Simplement i espontàniament, la mateixa comunitat catòlica amb motiu de la detenció, tortura i condemna de Jordi Pujol. El «pujolisme», doncs, no el promogué Jordi Pujol, sinó el catolicisme més o menys catalanista de postguerra.⁴

Fora de Barcelona, i en un primer moment, l'esdeveniment del Palau només va ser conegut en cercles més o menys reduïts, per la gent que estava al dia de la situació o pels qui llegien la premsa clandestina i de l'exili. Però, poc temps després, la campanya engegada pels amics i fidels de Jordi Pujol va arribar a molts indrets del país, sota la forma de pintades reivindicatives. A la costa i a l'interior, al Matagalls i a Ulldeter, es van poder llegir les inscripcions de protesta i d'afirmació, les quals també aparegueren sobre murs, bitllets de banc i monedes que duïen l'efígie del general Franco.

L'element clau d'aquesta operació fou l'activista de la resistència catalanista, Xavier Polo i Ribas, nascut a Barcelona el 1933, fill de pare navarrès i mare catalana, que més endavant, el 1967, en el decurs de la campanya «Volem bisbes catalans», va inspirar el segrest de la imatge de la Mare de Déu de Núria.⁵ A les seves memòries ens explica com desenvolupà l'activitat de les pintades:

Vaig dedicar sis mesos sencers, els dijous a la nit, sense dormir, a sortir a pintar carreteres. La meva furgoneta Citroën 2CV, matrícula B-212630, aparentava ser propietat d'un pintor professional de tan tacada de pintura com estava. En aquells temps no hi havia esprais i tot es feia amb pots, galledes i pinzells. Els cap de setmana em desplaçava a les muntanyes per pintar els murs de refugis i corriols. Molta gent s'hi va afegir, donant-se el cas que en trobar llocs adients per ser pintats, ja hi havia algú que se m'havia avançat. Vaig fer pintades molt distants que abraçaren tota la geografia de Catalunya. Quan en una població hi coneixia gent afí a nosaltres, omplia de «Pujol-Catalunya» les carreteres dels voltants i els anava a felicitar per la feinada que «havien fet», per tal d'esperonar-los.⁶

Val a dir que les accions de Polo també van tenir boicotejadors que, per tal de confondre el lector, al costat del cognom de Pujol, hi afegiren les paraules *anís* o *rom*.

El descobriment de la Policia

El dia 27 de setembre de 1961, amb uns mesos de retard, la Policia va descobrir les pintades al terme de Setcases i ho va fer saber al governador civil, en un escrit «secreto» i titulat «Actividades separatistas»:

A partir de Setcasas (Gerona), por la pista que conduce al chalet-refugio de Ull de Ter, empiezan a aparecer unos letreros pintados en color negro, en piedras planas y macizos rocosos, y de un tamaño de letras de un metro aproximadamente que dicen: «PUJOL – PUJOL LLIURE – ESTIMEM CATALUNYA».

Estos letreros toman más profusión en el chalet refugio de Ull de Ter, donde aparecen en todos los planos de piedra de su alrededor.

Según informes recogidos del Guarda de dicho refugio,⁷ aparecieron esos letreros en la mañana del 18 de julio último o el 17 por la tarde, ya que él bajó a Setcasas el 16 y aún no había ningún rótulo, y cuando subió el 18 ya estaban hechos.

Los directores del Centro excursionista de Cataluña —entidad propietaria del refugio— se muestran indignados por esta nota de mal gusto, que afirman no puede ser obra de ningún socio del citado Centro; pues ellos cuidan por la limpieza y belleza de aquel paraje y no osarían estropearlo a pesar de las ideas que pudieran tener.

Cerca del aludido refugio se encuentra el pico Bastiment [*sic*], de unos 2.950 m de altitud⁸ y donde han colocado una fita el CEC y, alojado en un hueco existente, un libro en blanco acondicionado en una funda de zinc, y en cuyo libro todos los montañeros, excursionistas y esquiadores que suben a dicho pico estampan su firma con las impresiones o datos de la ascensión.

A pesar de haber apelado el Delegado del CEC de Camprodon, en la primera página, a que se limiten en las impresiones suscritas, a datos de tipo meteorológico, incidencias de la ascensión o de la travesía, y que guarden cortesía, educación y corrección en los escritos, lo cierto es que de un tiempo a esta parte se viene apreciando que en el referido libro aparecen inscripciones de muy mal gusto y de orden separatista.

En todos ellos, o en su mayoría, se refleja la misma idea, sobre todo en los que intervienen jefes de grupos de Scouts,⁹ acompañados incluso de sacerdotes, los cuales no salen en sus impresiones de «Visca Catalunya» y «El nostre País», entre otras.

Lo que se eleva a esa Jefatura a efectos procedentes.¹⁰

Les pintades de Xavier Polo —denunciades el 1961— eren encara visibles al terme municipal de Setcases l'estiu de 1964, quan jo vaig fer, per primera vegada, el camí d'Ulldeter i no existia la carretera asfaltada que a hores d'ara porta a l'estació d'esquí de Vallter 2000. La ruta, al costat del Ter, travessava tota la vall de Carlat, el pla de la Molina, l'estret de Morenç, el pla d'Hospitalets, el ras del puig dels Lladres i la forta pujada fins al refugi. Justament, mossèn Cinto Verdaguer, molts anys abans, havia dedicat una bella estrofa al riu que ens acompanya i que podem emmarcar en aquests paratges:

Llarguíssima pel Ter és la baixada,
però per davallar un riu és llest;
troba en cada baixant una marrada,
mes si plau lo camí, s'acaba prest.

Setcases era aleshores un veritable racó de món, un poble pintoresc, immòbil i ròneg, amb una economia precària i els carrers bruts, perquè els animals s'hi passejaven tranquil·lament i hi deixaven caure les cagarades. Moltes de les cases, ennegrides pel pas del temps, conservaven les teulades tradicionals de pissarra, per bé que la teula de color vermellós ja començava a treure el cap a l'hora de substituir-la. Això era un detall que no agradava gens als pintors de l'escola d'Olot, acostumats a captar un paisatge de vida antiga i diferent de la modernitat.¹¹ A l'interior de l'església hi havia, com a contrast interessant, l'únic retaule barroc de la vall de Camprodon que havia resistit les destruccions revolucionàries de 1936. Els habitants, però, no devien passar de 180. Tanmateix, a l'estiu, el terme municipal s'animava una mica amb el pas i la presència de gent jove que feia estada als campaments juvenils que els escoltes muntaven Ter amunt. L'aspecte del conjunt habitat, evidentment, no tenia res a veure amb la imatge de cartró-pedra que, després, el mal gust arquitectònic de la modernitat hi ha imposat.

Persistència de les inscripcions

Les inscripcions cridaven l'atenció, perquè, en un lloc normalment desert, només freqüentat pels pastors i els excursionistes, no et penses trobar amb una reivindicació escrita de color negre i amb lletres altes o majúscules. En una roca gran de l'estret de Morenç, sota les parets encaixonades del

Gra de Fajol i els cingles de la Xoriguera, ambientat en un paisatge de rocs dispersos per l'erosió glacial, abans d'arribar a la font del Saüc, la inscripció «Pujol» feia impacte. No et deixava indiferent i tenies un motiu de conversa abans d'enfilar la pujada al pla d'Hospitalets.

Altres pintades del mateix estil, potser menys impressionants, apareixien a la part final del recorregut, abans d'arribar al nou refugi del Centre Excursionista de Catalunya (inaugurat el 1959), un lloc emblemàtic de l'excursionisme català.¹² Repetien el nom de Jordi Pujol, «Pujol lliure», i també la consigna «Estimem Catalunya».

Molta gent jove que llegia aquelles inscripcions es preguntava qui era aquell senyor Pujol, protagonista de les reivindicacions, i sobre l'associació del seu nom amb el de Catalunya. Es tractava d'un enigma, per descomptat, que no sempre es podia resoldre. No obstant això, si en el grup hi havia un noi de la colla dels grans, que tenia informació de la marxa del país, es podia arribar a saber que en Pujol era un metge jove de Barcelona que havia estat empresonat. No gaire res més.¹³

Suposo que les pintades de Setcases van ser esborrades, de mica en mica, pels agents de la natura. En un altre indret concorregut, l'autoritat governativa hauria manat que haguessin estat esborrades de seguida, com va passar amb els rètols subversius que s'escriviren, tantes vegades, durant la dictadura franquista. Però, a muntanya, als afores d'un nucli rural i enmig dels Pirineus, on només podia arribar-s'hi fent una hora de camí, no les veia gairebé ningú i s'hi podien estar més temps.

L'estiu següent, és a dir, el 1965, vaig tornar a passar per l'estret de Morenç, però ara no recordo si encara es veien les lletres pintades. En tot cas, si és que hi eren, no devien fer-me el mateix impacte de la primera vegada que les vaig contemplar i retratar. De la primera estada, en guardo una fotografia que vaig captar, el dia 10 de juliol de 1964, en la qual apareixen els meus companys de sortida. Llavors Jordi Pujol ja es movia lliurement pels carrers de Barcelona, interessat per les finances, els laboratoris farmacèutics i la política clandestina, tot acumulant experiències i prosseguint el camí tenaç que, finalment, després de la mort del general Franco, i un cop aprovat l'Estatut d'Autonomia de 1979, el conduí a la presidència de la Generalitat restaurada.

Cloenda

Per a Xavier Polo, Jordi Pujol era un home admirat, que el portà «cap a una lluita de compromís col·lectiu i de conviccions profundes».¹⁴ Com Josep Benet, Pere Figuera, Raimon Galí, l'abat Escarré i altres de la mateixa tendència, va ser una persona determinant en la seva trajectòria i el compromís catalanista.

Amb l'acció atrevida i simbòlica de suport al jove Pujol, escampada per carreteres, parets de construccions i pedres de les muntanyes, Polo va ser un dels elements que va contribuir a divulgar la idea que associava o identificava el nom de Jordi Pujol amb el país, la figura del Pujol heroi i líder messiànic, quan realment només representava un sector de Catalunya i del catalanisme, ja que altres grups —comunistes, socialistes, gent més d'esquerra...— treballaven obstinadament, potser amb més dificultat, per la democràcia contra el règim franquista, i aspiraven a crear-se una imatge, una marca reconeguda per quan arribés la democràcia i les eleccions.¹⁵

Quan això va ser una realitat, jo no vaig empassar-me que Pujol fos el sinònim de Catalunya, però no vaig deixar de relacionar-lo amb aquelles

pintades que l'any 1964 havia trobat al camí d'Ulldeter. Unes lletres i unes frases que van resistir el pas del temps força més que unes altres, les que un dia de 1988, quan Pujol ja duia anys de president de la Generalitat, aparegueren a l'estació del tren a Campdevàrol: «Pujol vol el Ripollès per fer el pagès». Aquesta vegada, però, la inscripció —irònica i inofensiva— fou esborrada més ràpidament.

Notes

- 1 Borja de RIQUER; Joan B. CULLA (1989), *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*, Barcelona, Edicions 62, p. 300.
- 2 Joan CREXELL (1982), *Els Fets del Palau i el consell de guerra a Jordi Pujol*, Barcelona, la Magrana.
- 3 Per a detalls d'aquesta estada a Girona, Joan ALCARAZ (1980), «Marta Ferrusola de Pujol, més que una primera dama», a *Presència*, 536 (maig), p. 30-34, seguit del treball de Pere MADRENYS, «L'exili d'en Jordi Pujol a Girona», p. 35-36.
- 4 Jaume LORÈS (1985), *La transició a Catalunya (1977-1984). El pujolisme i els altres*, Barcelona, Empúries, p. 12.
- 5 Josep CLARA (1993), *Desaparició i retorn de la imatge de la Mare de Déu de Núria (1967-1972)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- 6 Xavier POLO (2009), «*Todos los catalanes son una mierda*». *Les grans gestes contra el franquisme*, 2a ed., Barcelona, Proa, p. 202-203.
- 7 El guarda era Josep Palol i Rigat, nascut a Setcases el 1923, anomenat Pep o el Frare. Sobre la seva personalitat i estada al refugi, vegeu Hilari SANZ i GONEL (1999), «Relats del refugi nou d'Ulldeter», a *Muntanya*, 823 (juny), p. 121-125.
- 8 L'altitud correcta del Bastiments o pic del Gegant, el cim més alt del circ d'Ulldeter, és de 2.883 m.
- 9 L'escoltisme, emparat pels bisbats de Barcelona, Girona i Vic, connectava amb la idiosincràsia catalana i era un alternativa als mètodes falangistes del Frente de Juventudes.
- 10 Arxiu Històric de Girona, fons del Govern Civil de Girona, lligall 2.884.
- 11 Josep CLARA, «Un manifest dels pintors d'Olot sobre el paisatge de Setcases (1964)», a *Setcases. Festa Major 2010*, Ripoll, Ajuntament de Setcases, 2010, s.p.
- 12 Josep NUET i BADIA (1999), *Ulldeter. Excursions i travessies des del refugi*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- 13 Ho he explicat en el pròleg a Rafel PUJOL i JUNCÀ (2006), *Impressions de muntanya*, Girona, Palahí. L'autor d'aquest llibre és el que em va informar a mi.
- 14 Xavier POLO, *op. cit.*, p. 206.
- 15 Entre la molta bibliografia sobre el tema, Joan MARCET (1987), *Convergencia Democrática de Cataluña*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas; Siscu BAIXES i Jaume REIXACH (1991), *Jordi Pujol. Historia de una obsesión*, Barcelona, Temas de Hoy; Fèlix MARTÍNEZ i Jordi OLIVERES (2005), *Jordi Pujol. En nombre de Cataluña*, Barcelona, Debate.

